

KIRIM ADI İZAH EDİLDİ Mİ?*

Aleksandr Nikolayeviç SAMOYLOVIÇ

Çeviren: Serkan ACAR**

“Kırım” adını yeni izah teşebbüslerinden, F. H. Hartahay ve V. H. Kondaraki’nin açıklamalarını reddeden, Prof. V. D. Smirnov’un “büyük bir olasılıkla” ibaresini kullanarak 1897 yılında yaptığı izahattan¹ beri haberim yok. Onunla aynı görüşü paylaşanlardan biri olan A. Ya. Garkavi’ye göre; Kırım “hendek” [ров] demektir. Ne Garkavi² ne de Smirnov kullandıkları kaynakları zikretmemektedirler. Kuşkusuz her ikisi de, bunu L. Budagov’un 1871 yılında neşredilen “Türk Dili Sözlüğü”nün II. cildinden almışlardır. “Kırım”, ismin aslı “Kırım”, kelimesine en son “çukur, kuyu [яма] ve siper, mevzi [окоп]” anlamları eklenmiştir (Bud. Sl. II, 51). Bunlar XIV. yüzyıl Orta Asya Türk edebiyatının eserlerinden olan Rabguzi’nin “Сказания о Пророках” [Kıyasü’l-Enbiya] adlı yapıtının 1868 yılı Kazan baskısından iktibastır (s. 423). En geç tarihli yazma esas alınarak hazırlanan bu baskıda, bizim ilgilendiğimiz kelime, ilk seferinde Arap alfabesi ile “K” harfinden sonra “ı” harfi kullanılarak “Kırım” şeklinde yazılmış; daha sonra ise bu “ı” harfi kullanılmadan “Kırım” biçiminde telif edilmiştir. İşaret edilen ikinci okunuş, “ı” harfi olmadan, N. İ. İlminski’de³ bulunan bu eserin eski elyazmasında mevcuttur ve burada bir değil iki telaffuzu bulunmaktadır: “Kırım” ve “Karım”. Eğer ikinci telaffuz “Karım”ın doğru olduğu kabul edilirse, doğal olarak şehir ve yarımadayı

* Makalenin orijinal adı: “Объяснено ли название «Крым»?”. 1929’da yayımlanan bu makale (Известия Таврического общества истории, археологии и этнографии, Симферополь, 1929, т. III (60), с. 60-62), 2005 yılında A. N. Samoyloviç toplu eserleri içerisinde yeniden basılmıştır (A. N. Самойлович, Тюрское Языкознание. Филология. Руника., Москва, 2005, с. 236-237).

** Arş. Gör., Ege Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Genel Türk Tarihi Anabilim Dalı. Bornova-İZMİR.

¹ Smirnov, Krimskoe Hanstvo, s. 59-67.

² Garkavi, O proishojdenii, s. 54.

³ Smirnov, Krimskoe Hanstvo, s. 62-63.

niteleyen “Kırım” kelimesi ile “çukur, kuyu [яма], siper, mevzi [окоп], hendek [ров]” anlamındaki “Karım” sözcüğü birbirinden ayrılır ve onların özdeşleştirilmesinden vazgeçilir.

Meşhur lügatini hazırlarken L. Budagov’un sözlüğünü kullanan V. V. Radlov, bu meselede Budagov’un izinden gitmeyerek iki kelime vermiştir: 1- “Karım”: “suların akıp gitmesi için evin yanında bulunan hendek, şehrin etrafındaki hendek”. O, sadece yaşayan Teleüt diyalektine ve şüphesiz Rabguzî’nin eserine dayanarak bunu yazmıştır (RSI. II, 183). 2- “Kırım”: Kırım Yarımadası (RSI. II, 745).

“Karım” kelimesinin V. İ. Verbitskiy, S. Ya. Kumandin ve P. P. Tıdıkov’un Teleüt ve Altay diyalektleri hususi sözlüklerinde bulunmadığı bana sorulduğunda, Radlov’un Teleüt diyalektindeki bu kelimeyi nereden aldığını inceledim ve Teleüt bir öğrenciden yardım aldığını ve onun Radlov’un ifadesini doğrulamadığını duydum. Fakat “hendek” anlamındaki “Karım” kelimesi yaşayan başka bir dilde, Türkmencede, bulunmaktadır. Bundan dolayı bu kelime hakkında daha fazla şüphe edilemez.

Orta Asya Türk edebiyatının Arap alfabesi ile kaleme alınmış eserlerinde, söz konusu kelime, ilk ünsüz olan “K” harfinden sonra ünlü ses gösterilmeden yazılmıştır. Buna “Kıyasü’l-Enbiya”dan başka, Eski Türkçe ile telif edilmiş bir Kuran tefsirinde⁴; yine XIV. yüzyıl efsanelerinde, “Ashâbu’l-Uhdûd” (Асхаб ал-ухдуд) hakkındaki söylence tasvirinde, de rastladık. Eğer daha eski bir döneme ait değilse, tefsirin ilgili kısmı (v. 129) Rabguzî’nin eseri ile aynı zamana bağlanabilir.

Çağdaş Türkmenedeki “Karım” telaffuzu, söz konusu eski kelimenin karşılığıdır. İslami telaffuzundan önce bu kelime Eski Türk Budist edebiyatının eserlerinden biri olan, IX. yüzyılda Uygur alfabesi ile yazılmış “Prens Paramkara ve Kalyanamkara Hikâyesi” (Сказание о двух царевичах, добром и злом)’nde de yakın anlamda kullanılmıştır. Bu hikâyedeki “Karam” kelimesi “şehri çevreleyen hendek” anlamına gelmektedir. Eserin Uygurca yazmasını tercüme edip yayımlayan Prof. P. Pelliot’un bildirdiğine göre; Çince varyasyonu da bunu teyit etmektedir⁵. İkinci hecedeki “a” harfinin “ı” ya dönüşmesi mümkündür. Dolayısıyla Karım imlâsıyla okunabilir. Bu kelimenin IX. yüzyılda ilk hecesinin “a”, ikinci hecesinin ise “ı” harfleri ile (Karım) okunduğuna şüphe olmadığını, Yusuf Has Hacib’in didaktik şiirlerini kaleme aldığı “Kutadgu Bilig” adlı eserinden de anlıyoruz. Bu eserdeki bir dörtlükte⁶,

⁴ Bu konu hakkında şu makalemize bkz. Samoyloviç, “K İstorii Literaturnogo Sredneaziatsko-Turetskogo Yazıka”, s. 22, Nast. İzd., s. 923-940.

⁵ Pelliot, La version ouigoure, p. 247.

⁶ Kutadgu Bilig, İzd. Radlov, s. 503. Faksimile, s. 173, 4; V. V. Radlov’un tercümesi yanlıştır.

Kırım Adı İzah Edildi mi?

kelime kafiye olarak “Yarım” (йарым); Eski Türkçe tefsir ve “Kıyasü'l-Enbiya”da ise: “kazıldı karım” (выкопана яма) şeklinde ifade edilmiştir. Bunu bize Prof. S. E. Malov gösterdi.

“Karım” (hendek) ismi, bilinmeyen bir fiilin kökü olan “kar-”dan türemiş olmalıdır. Yakutçadaki “hor-”: “hendek kazmak (hendek)” fiil kökü ile uyumludur; çıkarmak, kazmak (su tahliyesi için hendek). Yakutçada bu fiil kökünden türemiş, “horuu” (hendek, su tahliye hendeği, akaç-lağım) şeklinde bir isim vardır (E. K. Pekarskiy’in sözlüğüne göre). Bir taraftan “hor-” ve “kar-” fiil kökleri ile malum fiili kökü “kaz-” (kazmak) arasındaki uyumdan; öte yandan fiil kökü “hor-”dan türetilmiş isimler olan “ora, orı, oru, or” (hendek, çukur) ile arasındaki ilişkiden bahsetmek mümkündür.

L. Budagov, A. Ya. Garkavi ve V. D. Smirnov’a atflarda bulunarak yukarıda verdiğimiz tüm izahlarda “Kırım” adının “hendek” manasına geldiği belirtilmiştir. Garkavi ve Smirnov’un [eserlerinde “Karım” kelimesi bulunmamaktadır] dolayısıyla “Kırım” adını “büyük bir olasılıkla” tabirini kullanarak izah ettikleri görülmektedir ve bu ad [Karım] daha sonra kaybolmuştur. Bize sadece, Akademisyen V. V. Bartold’un, 1927 yılında Kırım hakkında yazdığı makalede⁷, “Kırım” adının kökeninin belli olmadığına ilişkin ifadesine katılmak kalır.

⁷ Barthold, Kırım.

